

TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

# ILMIY AXBOROTLARI

ILMIY-NAZARIY JURNALI № 1 (14) 2018 й.

НАУЧНЫЙ  
ВЕСТНИК  
ТАШКЕНТСКОГО  
ГОСУДАРСТВЕННОГО  
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО  
УНИВЕРСИТЕТА

SCIENTIFIC  
BULLETIN  
OF THE TASHKENT  
STATE PEDAGOGICAL  
UNIVERSITY

MUHARRIR  
Xolsaidov F.B.

Jurnal Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2014- yil 30- iyulda ro'yxatga olingan. Guvohnoma №02-00175. Har uch oyda bir marta nashr etiladi.

Manzil: 10100, Toshkent shahri, Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27-uy. Tel.: 278-75-26 e-mail: tdpulm@gmail.com

Buyurtma № 99. Adadi 100 nusxa. Hajmi 14,75 b/t. Bichimi 60x84 1/8. Nizomiy nomidagi TDPU "Tahrir va nashr" bo'limida chop etildi. Toshkent Yusuf Xos Hojji -103.

BOSH MUHARRIR  
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR MUOVINI  
Abdullayeva B. – pedagogika fanlari doktori, professor

## TAHRIR HAY'ATI

- |                 |   |
|-----------------|---|
| Asqarov A.      | – tarix fanlari doktori, akademik                                       |
| Inoyatov U.     | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Begimqulov U.   | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Beshimov R.     | – fizika - matematika fanlari doktori, dotsent                          |
| Djoraev M.      | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Mirkomilov Sh.  | – texnika fanlari doktori, professor                                    |
| Saparov Q.      | – biologiya fanlari doktori   |
| Shaxmurova G.   | – biologiya fanlari doktori   |
| Mamatqulov D.   | – biologiya fanlari nomzodi   |
| Allmqulov N.    | – geografiya fanlari nomzodi  |
| Muslimov N.     | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Mo'minova L.    | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Tolipov O'.     | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Yuzlikayeva E.  | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Nensi Askles    | – falsafa doktori, Azusa Pacific universiteti professori, Kaliforniya   |
| Yumi Li         | – falsafa doktori, professor  |
| Iyanov R.       | – pedagogika fanlari nomzodi, dotsent                                   |
| Xolliqov A.     | – pedagogika fanlari nomzodi, dotsent                                   |
| Sadikova A.     | – pedagogika fanlari nomzodi, dotsent                                   |
| Mamadazimov M.  | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Abduqodirov A.  | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Kozlov V.       | – psixologiya fanlari doktori, Yaroslavl davlat universiteti professori |
| Mazilov V.      | – psixologiya fanlari doktori, Yaroslavl davlat universiteti professori |
| Safaev N.       | – psixologiya fanlari doktori, professor                                |
| Nishonova Z.    | – psixologiya fanlari doktori, professor                                |
| Muxamedova D.   | – psixologiya fanlari doktori   |
| Qahramonov Q.   | – filologiya fanlari doktori, professor                                 |
| Jalolov J.      | – pedagogika fanlari nomzodi, professor                                 |
| Azimov I.       | – filologiya fanlari nomzodi, dotsent                                   |
| Matenova Yu.    | – pedagogika fanlari nomzodi, dotsent                                   |
| Nuriddinov E.   | – tarix fanlari doktori, professor                                      |
| Qirg'izboyev A. | – tarix fanlari doktori, professor                                      |
| Qahhorova M.    | – falsafa fanlari doktori   |
| Maxmudova G.    | – falsafa fanlari doktori, professor                                    |
| Ismoilov O.     | – iqtisod fanlari nomzodi, dotsent                                      |
| Bulatov S.      | – pedagogika fanlari doktori, professor                                 |
| Panjiyev Q.     | – sen'atsionistik fanlari nomzodi, dotsent                              |
| Ergashov M.     | – texnika fanlari doktori, professor                                    |
| Rixsiboyev T.   | – texnika fanlari nomzodi, dotsent                                      |

**MUNDARIJA**  
**ANIQ FANLAR**

Komiljon NASRIDDINOV. Tezlatkichlarsiz astrozarralar fizikasi	2
Muhammadrasul DJO'RAYEV, Sherali BABAEV. Ichtilik tamoyilining fizik nazariyalar rivojlanishida namoyon bo'lishi	6
Tursunбой ДЖУРАЕВ, Жамшид РУЗИЕВ. Абсолютные экстензоры класса	9
Lolaxon O'RINBOYEVA. Tabiiy-matematik ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish – barkamol insonni shakllantirishning omili	15
Davron ZIYADULLAYEV, Mirzoxid RAXMONOV, Gulruh TEMIROVA. Multimediali elektron o'quv qo'llanma yaratishda ispring suite 8 dasturni qo'llash	17
Gullola XO'JANIYOZOVA. Iqtisodiyot sohasidagi oliy ta'lim muassasalari talabalariga matematika o'qitish jarayonida matematik bilimlar integratsiyasi	20
<b>TABIIY FANLAR</b>	
Atanazar RAHIMOV. O'rta asrlarda markaziy osiyoda yashagan mutafakkirlarning tabiatshunoslik rivojiga qo'shgan hissalar va dunyoqarashlari	24
Zuhra MAXMATKULOVA, Saidjon ISMOILOV, Dildora ABDUAZIMOVA. "Polimerlar" mavzusini interfaol metodlar yordamida o'qitishning samaradorligi	27
Алимардон РАХМАТУЛЛАЕВ, Нафиса Омонова. Ўзбекистонда балиқларни ўрганилишининг ўстивор йўналишлари ва муҳофаза қилиш муаммолари	30
<b>FILOLOGIYA</b>	
Sardor NAZAROV. "Faust" asari o'zbekcha tarjimalarida tasviriy vositalarning ifodalanishi	35
Marvarid MAMADJONOVA. Husayn Voiz Koshifiy ijodida ma'naviy - axloqiy masalalarning falsafiy talqini	38
<b>IJTIMOY-GUMANITAR FANLAR</b>	
Farhodjon ISMATULLAEV. O'zbekistonning Italiya bilan ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy sohadagi hamkorligi	40
Nuriddin QALQONOV. "Temur turuklari" da siyosiy yetakchi imjiga oid qarashlar	41
Xushnud JUMANIYOZOV. Ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'omlashtirishda oila-mahalla-ta'lim nodavlat tashkilotlari hamkorligining ustuvor yo'nalishlari	44
Nigora EGAMBERDIEVA. O'zbekistonning qadimgi davri tarixining o'rganilishi miloddan avv. VIII asrlar)	48
Ziyovuddin ILHOMOV, Salamat OMAROV. IX-XIII asr boshlari o'zbek davlatchiligi tarixi tarixshunosligining ayrim masalalari	51
Valiqliq ISHQUVVATOV. Mahalla faoliyatida tarbiyaning o'rni: yangicha talqin va yondashuvlar	53
<b>PEDAGOGIKA</b>	
Saidaxbor BULATOV. Ilmiy kashfiyotlardan ta'lim tizimini va uning mazmunini modernizatsiyalashda foydalanish mexanizmlari	56
Shavkat RAXIMOV. Umumta'lim maktablari o'quvchilarini milliy ruhda tarbiyalashda o'zbek xalq cho'lq'ularidan foydalanish masalalari	62
Sunatulla ABDIRASILOV, Oyqaram BAYMURZAeva, Moxira TO'YCHIYEVA. Umumta'lim maktablarda tasviriy san'at fanini o'qitish texnologiyasini amaliyotga tatbiq etish metodikasi	65
Олеся БОНДАРЧУК. Зависимость социальных представлений от командного вида спорта	73
Нигора ХАМИДОВА, Захро САФОЕВА. Индивидуализация построения профессиональной карьеры будущего учителя	75
Muborak MANKAMOVA, Nilufar RASULOVA. Zamonaviy tarbiyalash texnologiyasi	77
Rustam MEXMONOV. Pedagogika kasb-hunar kollejlarida "Maktabgacha yoshdagi bolalarning boshlang'ich kompyuter savodxonligi" fanini o'qitish masalalari	79
Umida MURODOVA. Pedagogik atamalar amal qilishining didaktik kategoriyalari, tushunchalari va tamoyillari – o'qituvchi kadrlarni samarali shakllantirish garovidir	83

## ЎЗБЕКИСТОНДА БАЛИҚЛАРНИ УРГАНИЛИШИНИНГ УСТИВОР ЙУНАЛИШЛАРИ ВА МУХОФАЗА ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ

Раҳमतуллаев Алимардон Юсупович - Қарши давлат университети, б.ф.п.  
Омонова Нафиса Раҳимовна - Қарши давлат университети, магистр

Мақолада Ўзбекистонда балиқларни урганиши ва уларни муҳофаза қилиш муаммолари ўрганилган. Балиқлар умурткали ҳайвонларнинг энг катта гуруҳи бўлиб, ҳозирги вақтда дунё фаунасида уларнинг 20000 дан ошдиқроқ тури маълум. Ўзбекистон сув ҳавзаларида ушбу ҳайвонларнинг 100 га яқин турлари тарқалган. Бу турларнинг 20 га яқини «Ўзбекистон Қизил китоби» га киритилган.

В статье рассматриваются проблемы изучения рыб и их охрана на территории Узбекистана. Рыбы считаются самой большой группой из семьи позвоночных. На сегодняшний день в мире животных существуют более 20000 тысяч их видов. В водоемах Узбекистана распространены около 100 видов из этих животных. В красную книгу внесены около 20 видов этих позвоночных.

This article studies the investigation of fish in Uzbekistan and problems of their defence. Fish is the type of . This fish is the biggest group of vertebrates, nowadays more than 20 000 types of them exist in the world fauna. About 100 types of them animals are spread at the water ponds of Uzbekistan. Nearly 20 of these types were entered in the "The red book of Uzbekistan"

**Танич сўзлар:** Ихтиология, чаноклар, личинка, балиқ узи, балиқ ёғи, акклиматизирланган, урғитиш, миграцияси, мелiorатив, интенсия, махсусдорлик, ихтиоселашган.

**Ключевые слова:** Ихтиология, икра, личинка, рыбный мука, рыбный жир, акклиматизированный, миграция, мелiorативный, интенсивный, производительность, специализированный.

**Key words:** Ichthyology, gills worm, the fish flour, fish oil, acclimated, breeding, migration, meliorative, intensive, fertility, specialired.

Қадимдан дунё халқлари етти халқларнинг бири бўлган балиқларга инебитан алоҳида эҳтиром билан муносабатда бўлганлар. Балиқларнинг янани тарқоқдаги ўнга ҳосил ва сирлилик улар ҳақида турфантуман ривожлар ва эртакларнинг туғилишига сабаб бўлган. Ҳатто айрим халқларда уларни ажрад боши, пунтдорлик маъбуде тарзида ҳам тасаввур этишади. Ҳозир ҳам Кавказорги халқларида фаранд кўрмаган эёлларга гулбалик (форель) гўнгиши ейишни тавсия этишади [4].

Бир қатор халқларнинг, жумладан, Олтой ва Сибирдаги туркий халқларнинг тасаввурича, биз яшаётган заминни уч каттақон балиқ ўз бошида кўтариб турган

эмиш. Агар улардан бири бошини тушарса, заминда залила бўлар эмиш. Бундай ҳолатлар уларни одамдай сўзлай ва фикрлай олади, деган тасаввурларнинг туғилишига сабаб бўлган. Сув парисининг ярим аёл, ярим балиқ сифатида тасаввур қилиниши, эртакларда бирор таъйиқдан қочган қиз ёки боланинг каттақон балиқ қорнида соғ-саломат яшай олгани, балиқнинг боғлиқ, фаровонлик рами сифатида қабул қилиниши қабилар ҳам шундандир.

Ҳозир ҳам айрим балиқ турларини, жумладан, ширмоҳи (маринка) балниши аклиё балиқ ҳисоблаб, унга сизнишлари ҳам юкоридагидек тасаввурлардан келиб чиққан. Халқимиз бундай балиқларни овламайдилар.



Г.М.Барханская ва Л.П.Павловская каби олимлар томонидан Қорақалпоғистон ва Хоразм воҳаси сув хавзалари баликларининг тур тарихи ва биологик-экологик хусусиятлари ўрганилди.

Ташкент олим Э.А.Бервальд ўтган асрнинг 50 йилларида Орол денгизи овланадиган баликларининг юра ташлан хусусиятларини ўрганган.

Ихтиолог олим Л.С.Берт 1920-30 йилларда Туркестон ўлкаси ва Орол денгизи ҳавзаси баликлари фаунасини ўрганиб чиқди.

1952 йилда Н.И.Драгомиров ва О.И.Шмалгаузен куракбурун баликларининг личинкаси – чавокларини экологик-морфологик хусусиятларини ўрганишди.

Зоолог олимлардан А.И.Жаров эса шу йилларда катта амударё куракбурунни морфологик ва биологик хусусиятларини тадқиқ қилди.

Олимлардан яна С.Н.Иванов ва Н.В.Пентикова кўп амударё ҳавзасида бакра баликларининг чавокларини ҳаракатланишини тадқиқ қилганлар.

1940-50 йилларда Д.М.Муратов томонидан олиб борилган илмий тадқиқотлар сохта куракбурун баликларини ўрганишга қаратилган.

1947 йилда амта оширилган бакра баликларининг захирасини тиклашга қаратилган илмий тадқиқот ишлари К.З.Трусинга тааллуқлидир.

1961 йилда П.М.Коновалов Орол денгизи ўткинчи баликларини, шу жумладан бакра баликларини кўпайтиришнинг биологик асосларини ўрганишга доир илмий тадқиқот ишлари олиб борганлар.

Ташкент зоолог олим А.К.Сағитов амударё катта ва кичик қилқуйруқ баликларининг морфологияси, биологияси, кўпайиши ва ривожланиши каби хусусиятларини ўрганиш борасида фанга катта ҳисса қўшган [1, 3].

Хоразм воҳаси айнан Амударё ва унга боғлиқ ривизда шаклланган табиий сув хавзалари ва кўлларда учрайдиган баликларининг систематикаси ва биологиясини ўрганишда Б.Х.Ҳасбердиевнинг хизматлари пихоятда катта.

Инсонлар ҳаётида баликларнинг аҳамияти пихоятда катта. Инсонлар истеъмол қиладиган хайвон оқсилнинг турли

миқдотларда 17% дан 83% гача, ўртача 40% гача миқдори баликларга тўғри келади. Улар асосан қимматбаҳо оғиқ-овқат маҳсулоти учун овланади. Баликлардан оғиқ-овқат маҳсулотларидан ташқари нитаминлар, балик уни, балик ёғи ва бошқа маҳсулотлар ҳам олинади.

Балик мойи баликларнинг жигари ва тери ости ёғ қатламидан олинадиган мой бўлиб, тарқибда кўп миқдорда А ва D витаминлари, йод ва бошқа бирикмалар бўлади. Инсонларда учрайдиган рахит, снл, шабқурликни олдини олиш ва диволанишда, синган суякларнинг битишини тезлаташ мақсадида ишлатилади. Шунингдек, чорва моллари ва паррандаларнинг ўсиши ва ривожланишини интенсификаштириш, маҳсулдорлигини ошириш мақсадида ҳам ёғ моллар ва жўжаларга берилади.

Балик уни эса баликдан ёки баликни консервланиш чиқитларидан тайёрланади. Унда оксил, кальций ва фосфор кўп бўлиб, кишлоқ хўжалик хайвонларига кўпмича озика сифатида берилади. Балик унининг тарқибда 50-55% гача оксил, 10-20% ёғ, 30% гача кальций фосфат, 5% гача ош тузи ва А,В,С витаминлари кўп бўлади. У организмда енгил ҳам бўлиб, гўшт ва сут сифати яхшиланади ҳамда маҳсулдорлиги ошади.

Ўзбекистонда балиқчиликни саноат асосида ривожлантириш ўтган асрнинг 30-йилларида бошланган. Бугунги кунда эса кишлоқ хўжалигининг бошқа йirik соҳалари қаторида балиқчилик ҳам халқ хўжалигининг сердаромад тармоғига айланган. Ўзбекистонда балиқчилик асосан, сув хавзаларида балиқ захирасини кўпайтириш ва сифатини яхшилаш билан шуғулланади. Бунда балиқ ўстириш тадбирлари (балиқни сунъий усулда кўпайтириш ва уни янги шароитга ўргатиш, янги зот баликлар етиштириш сув хавзаларининг мелiorатив ҳолатини яхшилаш) нинг биологик асосларини ва асосий балиқ ўстириш жараёнлари (новга етган баликларни овлаш, балиқ туҳумини очирини, балиқ божини ва бошқалар) нинг биотехникаси ишлаб чиқилади.

Балиқларнинг инсон ҳаёти ва фаолиятидаги аҳамиятидан ташқари, уларнинг сув экосистемаларидаги ўрни бекиб қаттидир.

Ўзбекистон бир қанча катта-кичик дарёлар билан ўралган ўлкадир, шунинг учун

кўндан-кўн булоқлар ва табиий кўлларга бой дёрлар. Кейинги даврларда унинг бағрида Каттакўрғон, Қўйиқозор, Тўдакўл, Чимкўрғон, Пачкамар, Таллимаржон, Дегрез, Жамбуий Сурхон, Учқизил, Чорасқ Туяғўйин, Авдиқож каби сув омборлари ташкил этилди. улкан гидротехник иншоотлар қал кўтарди, кўйлаб каналлар ва обихайёт шаҳобчалари барпо этилди. Булар деҳқончиликнинг жуда муҳим қон томирлари бўлиш билан бирга балкичиликни ривожлантириш учун ҳам бой манба ҳисобланади. Шунинг учун ҳам Ўзбекистоннинг дарёларида, сув хавзаларида ҳаёт кечираётган, шунингдек табиий шароитлари жаҳатидан яшаш ва кўпайиш имкониятига эга бўлган иқлимлаштирилган балкичиликнинг биологияси ва экологиясини ўрганish, уларнинг ҳозирги вақтда балкичилик хўжаликларида тутган ўрнини аниқлаш қатта аҳамиятга эга.

Ҳозирги пайтда озик-овқат муаммоларини ҳал қилишда балкичилик хўжаликларига бўлган талабнинг ошиб бораётганлиги ҳам буни тақозо этади. Бинобарин, ҳовуз ва кўлларда тез этиладиган балки зотларини урчишиш ва ўстириш – балкичиликнинг қудай ва кўп тарқалган тармоғи бўлиб, кўйлаб балки маҳсулотлари этиштириш имконини беради. Шунинг учун ҳам қишлоқ хўжалик маҳсулотларини янада кўпайтириш каби муҳим вазифа илгари сўраётган ҳозирги пайтда ички ҳақларда балки кўпайтириш ишига алоҳида эътибор берилмоғи лозим.

Ихтиологиянинг асосий замонавий муаммолари балкичиликнинг индивидуал ва тарихий тараккиёти, ҳатти-ҳаракати, миграцияси асосида денгизларда балкичиликни ривожлантириш, йўли тўсилиб, сув осими ўзгартириладиган шароитда оқланадиган балкилар захирасини тиклаш, ҳовуларда балки боқинининг самарадорлигини ошириш билан боғлиқ. Оқланадиган балкилар захираларини қайта тиклаш, балки ресурсларидан оқилона фойдаланиш, сув хавзалари ихтиофаунасини қайта қуриш ва қомплек комплекс мелiorатив тадбирларни амалга оширишнинг интенсив технологиясини ишлаб чиқарилган сув хавзалари экосистемаси маҳсулдорлигини ошириш Ихтиологиянинг энг муҳим масалаларидан ҳисобланади.

Кейинги вақтларда фойдали балкилар жуда қамайиб кетганлиги сабабли балкиларни табиий шароитда сақлаш ва уларнинг сонини кўпайтириш мақсадида давлатимиз томонидан бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Балкичиликнинг кўпайиш шайларини ҳимоя қилиш, сув хавзаларини ортиска чиқинди ва сув ўсимликларидан тозалаб туриш, дарё, кўл ва ҳовуларини саноат қорхоналаридан чиққан заҳарли оқова сувлардан муҳофаза қилиш, қиёматбахо балкиларни иқлимлаштириш, турлари ва сонлари қамайиб кетаётган ҳамда Ўзбекистон "Қизил китоби"га киритилган балки турларини ҳимоя қилиш шулар жумласидандир. Республикаимиз аҳолисининг оқила моддаларига бўлган талабни қандиришда балки ва балки маҳсулотлари муҳим аҳамиятга эга. Балки инсоният томонидан қадим замонлардан бери истеъмол қилиниб келинади. Республика соғлиқни сақлаш вазирлигининг тавсиясига кўра ҳар бир инсон организмидан соғлом ривожланиши учун қунига 33 гр ёки йил давомида 12 кг балки маҳсулоти истеъмол қилиниш лозим. Ҳозирги кунда балкичилик хўжаликларидан этиштириладиган, табиий сув хавзаларидан оқланаётган балкилар аҳоли эhtiёжини тўлиқ қопшира олмайди. Республика микёсида этиштириладиган балкичиликнинг асосий қисми ҳовуз балкичилик хўжаликларига тўғри келади.

Ўтган асрнинг 80-йилларида ҳовуз балкичилик хўжаликларининг ҳар бир гектар сувий ҳовулардан ўртача ҳосилдорлиги 24 ц ни ташкил қилган бўлса, қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигидан олинган маълумотларга асосан, 2004 йилда балкичилик хўжаликларининг ўртача ҳосилдорлиги ҳар бир гектар сувликдан 4 центнерни ташкил қилган [5]. Ҳовулар ҳосилдорлигининг бундай қосқин қамайишини олимлар қўйидагича тақсир қилмоқдалар. Биринчидан, сувий шароитда боқиладиган балкилар талабига тўла жавоб берадиган омухта ем ишлаб чиқарилмаётгани, ишлаб чиқариладиган емларнинг сифати паст, тарки қиёматлиги бўлса, иккинчидан, бозор иқтисодиёти шароитига мосланган балки этиштириш технологиясининг йўлини, учинчидан, балкичилик хўжаликларидан балки наслдорлигини янгилаштиришга

этиборсизлик, балик зотларининг айниши ва уни оддини олишта совуққонликка йўл қўйилаётгандир.

Табий қўлларда эса аҳвол янада ачинарли, чунки 2000 йилларга келиб балик ҳосилдорлиги ҳар бир гектар сувликдан 1,0-2,0 кг ни ташкил қилмоқда. Бу ҳар 10000 м<sup>2</sup> сувликдан 1-2 тона балик демакдир. Бу ниҳоятда паст кўрсаткичдир. Баликчиликка ихтисослашган табий сувликларнинг майдони 101000 га ни ташкил қилади, сув ҳажми 5-8 миллиард м<sup>3</sup>. Балик ҳосилдорлиги 2007 йилда 150-160 тонна ёки 1,5-1,6 кг/га, бу кўрсаткичнинг ҳам 50-60% ини воқола ташкил қилади, бу ҳам ачинарлидир, 2008 йилда балик ҳосилдорлиги 120 тоннага тушган. Бутун дунё соғлиқни сақлаш ташкилотининг асосий хулосаси шуки, аҳоли саломатлигини ва ҳаёт давомийлигини ҳозирги замонда 55% ҳаёт сифатига, 25% атроф-муҳитнинг ифлосланишидан, 8-12% минтақадаги тиббий хизматнинг ривожланиши даражасига ёки хизмат кўрсатиш сифатига боғлиқ.

Аммо нормал соғлом ҳаёт сифати 50% га тўла қимматли озиқ маҳсулот сифатига боғлиқ. Худди шундай биологик қимматли маҳсулот каторига балик ҳам тегишли. Балик фақат сут ва сут маҳсулотлари ва тухумдан кейинги ўринда туради. Балик озиқ-овқат маҳсулотларининг шундай ажралмас қисмики, тиббиёт ходимлари баликни минимал нормада бўлса ҳам истеъмол қилиб туришни тавсия этади. Ўзбекистон учун бундай норма 12 кг /одам/ йил. Дунё миқёсида 2005 йилда аҳоли ўртача 16,6 кг /одам/ йил балик истеъмол қилган. Кейинги йилларда 2010 йилда республика аҳолиси 26 миллиондан ортиқ бўлганлиги сабабли бозор ҳар йили 200 минг тоннадан ортиқ балик қабул қилиши керак. Афсуски, ҳозирги кунда республика аҳолиси бор йўғи 0,5 кг /одам/ йил. Бозор эса 20 минг тонна балик билан таъминланган. Демак, балик етиштиришни 10 баробарга ошириш ва йилига 180 минг тоннадан ортиқ балик маҳсулоти етиштириш керак.

Ўзбекистон сув хавзаларида баликларнинг асосан 77 та тури тарқалган. Шундан 18 та тури Ўзбекистон «Қизил китоби» га (2006) киритилган: Орол баҳриси, Сирдарё куракбуруни, Амударё кичик куракбуруни, Амударё катта куракбуруни, Қоракўз, Тошкент юзасузари, Чўртансифат

оккайроқ, Орол мўйлабдори, Туркистон мўйлабдори, Паррак, Туркистон кўкбўйини, Орол тиканаги, Туркистон лаккачаси, Орол сулаймон балиги, Амударё гулбалиги, Орол санчари, Чотқол шайтонбалиги, Туркистон шайтонбалиги (1-жадвал).

Охириги йилларда Ўзбекистон сув хавзаларига ҳам Амур дарёсидан Амур хумбоши, ок амур баликлари олиб келиниб иқлимлаштирилган. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда бир қанча баликчилик хўжаликларида зогора балик, лакка, оқча (ленгъ), товон балик (карась), қорабалик (маринка), храмудя, оккайроқ (жерех), қизил кўз (плотва), илонбош, олабуга, сли (сулак), чўртан ва бошқа баликлар парвариш қилинади. Овландиған баликларни табий шароитда сақлаш ва уларнинг сонини қўпайтириш мақсадида давлатимиз томонидан бир қатор чора-тадбирларни амалга ошириш режалаштирилган. Буларга қуйдагилар қиради:

- баликларнинг қўпайиш жойларини химоя қилиш;
- сув хавзаларини ортиқча чиқинди ва сув ўсимликларидан тозалаш туриш;
- дарё, кўл ва ҳовузларни саноат қорхоналаридан чиққан захарли оқова сувлардан муҳофаза қилиш;
- қимматбаҳо баликларни иқлимлаштириш;
- турлари ва сонлари камайиб кетаётган ҳамда Ўзбекистон «Қизил китоби» га киритилган балик турларини муҳофаза қилиш.

Умуман олганда балик ва балик маҳсулотларига талаб ниҳоятда катта. Юқорида қайд қилинганидек баликларни режасиз асосда овлаш, балик овлаш қондаларига риоя қилмаслик ва иқтисодий фойда кўриш мақсадида баликларни кўр-кўрона йўқотиш ҳамда катта қўлларни табий сув хавзаларини қясқариши яъни экин майдонларига айлантирилиши сабабли баликлар ниҳоятда камайиб кетди. Камайиб бораётган баликларнинг ҳаёт тарзини, биологиясини, экологиясини ҳамда қўпайтириш ва муҳофаза қилиш чора-тадбирларини ўрганиш ҳозирги куннинг долзарб вазифаларидан биридир.

**Фойдаланилган адабиётлар рўйхати**

1. Дадаев С., Сапаров Қ. Зоология (умурткалилар). Тошкент. "Иқтисод- молия", 2010.
2. Мирабдуллаев И.М., Мирзаев У.Т., Кузметов А.Р., Кимсанов З.О. Ўзбекистон ва қўшни худудлар балиқлар аниқлагичи Тошкент "Сано- стандарт" .2011.
3. Наумов С.П. Умурткали ҳайвонлар зоологияси (А.Абдуллаев таржимаси), Тошкент. 1995 йил. «Ўқитувчи» нашриёти.
4. Омонов А., Мирзаев У. Ўзбекистон балиқлари. Тошкент, «Фан» 1992.
5. Husenov S., Niyozov D. Baliqchilik. Toshkent, "O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti" 2013.